
Roztrząsania i rozbiory

Empatia kuratorów i biografów¹

Honorata Sroka

Recenzja książki:
Themerson Archive, red.
Jasia Reichardt, Nick
Wadley, MIT Press,
Cambridge, London 2020.

TEKSTY DRUGIE 2022, NR 6, S. 93–103

DOI: 10.18318/td.2022.6.6 | ORCID: 0000-0002-3505-1604

Pod koniec 1918 roku zrozumiałem, że wszystkie wartości składają się jedynie z zachodzących między sobą relacji² – takimi słowami Kurt Schwitters opisywał swoją metodę pracy twórczej, przez niego samego nazwaną MERZ³. Interesujące hanowerczyka odpadki, porzucone przez cywilizację stopy przedmiotów, które bez widocznych na pierwszy rzut oka powiązań zdają się pozbawione wszelkiej wartości, to jednak nie tylko

Honorata Sroka – literaturoznawczyni, instytucjonalnie związana z Uniwersytetem Warszawskim. Współpracowniczka Ośrodka Badań nad Awangardą UJ. Zajmuje się *life writing* twórców awangardowych, teoriami korespondencji oraz autobiograficznymi praktykami eksperymentalnymi. Obecnie pracuje nad Archiwum Franciszki i Stefana Themersonów (Biblioteka Narodowa w Warszawie). Kontakt: h.sroka@uw.edu.pl

-
- 1 Podczas pracy nad tą recenzją korzystałam ze wsparcia finansowego Instytutu Kultury Polskiej Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, za które dziękuję.
 - 2 A.K. Finger *Das Gesamtkunstwerk der Moderne*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2006, s. 69.
 - 3 Zob. więcej na ten temat: J. Elderfield *Kurt Schwitters*, Tate Gallery, London 1985; D. Roberts *Total Work of Art in European Modernism*, Cornell University Press, New York 2011; P. Strożek *Merzbau*, w: tegoż *Nic, to znaczy wszystko. Interpretacje niemieckiego dada*, Instytut Sztuki PAN, Warszawa 2016. C. Germundson *Montage and Totality: Kurt Schwitters's relationship to "tradition" and "avant-garde"*, w: *Dada Culture Critical Texts on the Avant-Garde*, ed. D. Jones, Rodopi, Amsterdam 2006.

budulec dadaistycznej sztuki totalnej, lecz także stan wielu mieszkań po śmierci właścicieli.

Publikację *Themerson Archive*⁴, pod redakcją Jasi Reichardt i Nicka Wadleya, warto postrzegać jako efekt kompilowania, łączenia i wypuklania związków między przedmiotami, nad którymi autorzy objęli opiekę po odejściu Franciszki i Stefana Themersonów w 1988 roku. Jednak mamy w tym przypadku do czynienia nie tylko z katalogiem archiwum, lecz również z efektem wieloletniej pracy twórczej.

Status katalogu?⁵

Wydana nakładem Themerson Estate i MIT Press publikacja stanowi jeden z dwóch katalogów Archiwum Themersonów, które od 2015 roku jest częścią Biblioteki Narodowej w Warszawie. Drugi spis to lista metadanych dostępna na stronie internetowej instytucji⁶, w której przechowywane są archiwalia awangardystów. Dwa odrębne katalogi jednego zbioru wskazują nie tylko na różne funkcje obu przewodników po kolekcji, lecz także na odmienny rodzaj informacji, jakie możemy z nich uzyskać. Wyszukiwarka Biblioteki Narodowej ma przynieść przede wszystkim wiedzę na temat metadanych o artefaktach (liczba stron, miejsce i data powstania, rodzaj dokumentów itd.). Natomiast publikacja Reichardt i Wadleya ukazuje przede wszystkim to, w jaki sposób poszczególne przedmioty były obecne w życiu ich użytkowników, a także jakiego rodzaju elementy osobistej historii artystów były udziałem tych artefaktów. Główna różnica obu inwentarzy polega więc na proporcji pomiędzy opisem głównym (najistotniejsza część katalogu Reichardt i Wadleya) a informacjami pobocznymi (metadanymi), które dla Biblioteki Narodowej są głównym obiektem zainteresowania. W tym sensie pracownicy biblioteki nie opracowali historii życia artystów, lecz instruktaż obsługi zbiorów. Z kolei autorzy trzatomowego wydania stworzyli biografię awangardystów, która

4 *The Themerson Archive Catalogue*, 3-vol. set, ed. J. Reichardt, N. Wadley, MIT Press, Themerson Estate, London, Cambridge, Mass. 2020.

5 Koncepcja biograficznego odczytywania tego katalogu zrodziła się w trakcie mojej rozmowy z Lucyną Marzec. Dziękuję za pomoc! Również dziękuję Januszowi Lachowskiemu za rozmowę na ten sam temat i ciekawe spostrzeżenia o katalogu w wersji archiwalnej.

6 https://katalogi.bn.org.pl/discovery/search?query=title,exact,Archiwum%20Themerson%C3%B3w&tab=LibraryCatalog&search_scope=NLOP_IZ_NZ&vid=48OMNIS_NLOP:48OMNIS_NLOP&offset=0, (7.10.2022).

przez perspektywę artefaktów archiwalnych przynosi wiedzę na temat życia i twórczości małżeństwa.

W obu przypadkach otrzymujemy katalog jako narzędzie najbardziej podstawowe i przydatne w pracy nad archiwaliami, chociaż idąc w głąb, zaczynamy dostrzegać, że lektura publikacji pod redakcją Reichardt i Wadleya nie przynosi nam w gruncie rzeczy wiele informacji na temat logiki rządzącej zbiorami. Archiwum Themersonów przechodzi proces restrukturyzacji, czyli dostosowywania materiałów do zasad działania instytucji, przez co chociażby koszulki groszkowe, w których trzymane były dokumenty, albo niebieskie teczki, pierwotnie używane wymiennie z segregatorami, biblioteka zamienia na bezkwasowe kartki i kartony, które w przeciwieństwie do zwykłych materiałów biurowych nie niszczą zabytków. Innego rodzaju zmiana polega na oddzielaniu materiałów rękopiśmiennych od wizualnych czy audialnych, czego skutkiem jest funkcjonowanie zbliżonych tematycznie zabytków w różnych zakładach biblioteki. Przykładowo korespondencja wydawnicza mieści się w Zakładzie Rękopisów, natomiast materiały wizualne związane z przygotowaniem publikacji – w Zakładzie Dokumentacji Księgoznawczej.

Stworzony przez kuratorów katalog został opracowany nie na potrzeby aktualnego systemu archiwum, lecz po to, by oddać istotę relacji, które Reichardt i Wadley postrzegali jako zależności pomiędzy przedmiotami składającymi się na archiwum. W tym punkcie działania redaktorów interesująco stykają się z koncepcją relacyjności rozwijaną przez Schwittersa. Natomiast oryginalnością biograficznej narracji edytorów jest przede wszystkim stworzenie szczególnej opowieści o przedmiotach, które Themersonowie przechowywali w swoim domu. Cel publikacji sprowadza się do przedstawiania historii rzeczy po to, by lepiej zrozumieć życie awangardystów⁷. W praktyce jednak mamy do czynienia z dziełem, w którym dochodzi do połączenia trzech różnych porządków: biografii (historia pracy i życia), katalogu wystawy (popularyzowanie i problematyzowanie dorobku zawodowego) oraz przewodnika po archiwum (spis artefaktów i metadanych). Reichardt i Wadley przesunęli tym samym funkcjonalny inwentarz z obszaru pism użytkowych w sferę estetyczną.

Rekonstrukcja losu artystów wykonana przez Reichardt i Wadleya nie jest jednak pracą interpretacyjną, ponieważ autorzy nie posługują się kompozycją

7 H. Renders, B. De Haan *Introduction. The Challenges of Biography Studies*, w: *Theoretical Discussions of Biography: Approaches from History, Microhistory, and Life Writing*, ed. H. Renders, B. De Haan, Brill, Leiden 2014, s. 191.

objaśnienia, lecz ekspozycji. To kluczowe, że o Themersonach dowiadujemy się tylko tyle, ile można powiedzieć na podstawie mikrohistorii rzeczy, które do nich należały, natomiast opisy są tak syntetyczne, jak wystawiennicze komentarze kuratora, który wprowadza odbiorcę w kontekst pokazywanych obiektów.

MASKI DO UBU KRÓLA

stworzone do udratyzowanego czytania, ICA, Londyn 1952

Maski nie są częścią Archiwum Themersonów, opisane wyłącznie w celach informacyjnych.

Zbiór czternastu masek naturalnej wielkości z *papier mâché*, umieszczonych w oddzielnych bezkwasowych pudłach ekspozycyjnych z pleksigłowym frontem, każda z nich zapakowana w szare, konserwujące pudełko. Rozmiary różnią się w zależności od rozmiaru maski.

Czternaście masek zostało zaprojektowanych i wykonanych przez FT do udratyzowanego odczytania UBU KRÓLA z pierwszego angielskiego tłumaczenia Barbary WRIGHT (Gaberbochus, 1951), które zostało zilustrowane przez FT. Próbné czytanie w reżyserii Williama JAY odbyło się w ICA w Londynie w poniedziałek 18 lutego 1952 r. o godzinie 20.30.

Czytelnicy siedzieli przy stole w maskach, a „Orkiestrę” zapewnił Tom Bradbury, grając na saksofonie. W obsadzie znaleźli się Harold LANG, Selma vas Diaz i William (Billy) JAY.

Niektóre z masek były wystawiane w ramach *Franciszka Themerson, projekty do teatru*, Olivier Foyer, National Theatre, 1993 oraz ponownie w trakcie *UBU w Wielkiej Brytanii*, Mayor Gallery, Londyn, 2000.

Pierwotnie było co najmniej szesnaście masek. Dwie z nich pojawiły się na rysunku FT dla programu ICA (Mère Ubu i Captain of the Ship), nie znajdują się w Archiwum. Wspaniała maska dla Mère Ubu znana jest z wczesnych zdjęć [patrz część II poniżej]. Wśród innych wczesnych fotografii jest jedna z ST w masce, która wygląda, jakby była pierwszą, niezrealizowaną wersją maski dla Bordure. W czasie renowacji masek w 2006 roku zniknęły dwa detale, które na zdjęciach z lat 90. nadal są

nienaruszone (oryginalny liść z „topknot” Père Ubu i gotowy mankiet Bordure’a, prawdopodobnie zaimprovizowany przez ST).⁸

Powyższy fragment jest bodaj jednym z ciekawszych przykładów mieszania się konwencji biografii, katalogu wystawy i archiwum. Hasło dotyczy przedmiotów, których nie ma w Archiwum Themersonów, co wskazuje na wyraźną intencję przedstawienia całości życia i dzieła autorów, a nie tylko dostarczenia klucza pozwalającego zrozumieć system funkcjonowania zbiorów. W publikacji fragment ten mieści się w sekcji *Franciszka Themerson*, w której między innymi odnajdujemy spis jej wystaw, wycinków prasowych poświęconych twórczości kobiety czy listę publikacji (tworzonych bez Stefana) z pracami awangardystki. Maski z papier mâché do przedstawienia *Ubu Króla* zostały umieszczone w formie przedruku fotografii.

Podobną kompozycję mają hasła dotyczące dokumentów włączonych do archiwum. Wpisy są bezosobowe, zawierają krótkie zdania referujące zawartość teczek, rodzaj relacji łączących korespondentów albo funkcje, które Themersonowie nadawali przedmiotom. Poza opisem głównym umieszczone zostały także informacje na temat czasu powstania artefaktów, liczby jednostek w danej teście oraz adresów, na które przesyłane były wiadomości.

Eugeniusz (Genek) CEKALSKI * 15 października 1941 – 23 stycznia 1947

9 elementów

reżyser filmowy (1906-1952), jeden z głównych członków Polskiej Wytwórni Filmowej; współpracownik przy *Calling Mr Smith*; przyjaciel. Piśze do obojga Themersonów w 1941 roku z Ameryki (kiedy ST jest jeszcze w Voiron). Wspomina, że spotkał ich w Paryżu pięć lat wcześniej, tj. w 1936 roku, w Le Français. Teraz lubi Amerykę i chce tam zostać. Nadal kręci filmy, teraz dla PIC: o Sikorskim *Underground*; *Chopin*, oraz pracuje nad dodaniem nowego dźwięku do *Calling* [2 L] *Mr Smith*. Raportuje o problemach jego i Dereka DE MARNEYA z R.P. Spędza dużo czasu z Tuwimem i WITTLINEM, o których pisze obszernie. ST pisze do niego ze Szkocji i komentuje pracę, jaką wykonywał nad *Chopinem* przed wyjazdem. Ma nadzieję dołączyć do FT za dziesięć dni w Londynie. CEKALSKI pisze o Fordzie, Stasiu Wohlu i Lutku Perskim, którzy kręcą ultrapatriotyczne

8 *The Themerson Archive Catalogue*, 3-vol. set, t. II, s. 214.

filmy. Moholy Nagy odwiedza go. Pisze o Polsce, o wspomnieniach i ludziach, których wszyscy znali. Przesyła też swoje „Myśli o Warszawie” z 1 października 1944 r. o Powstaniu Warszawskim: „po terrorze będziesz miał kiedyś pomniki z marmuru”. Jest tutaj też list Bachracha, polskiego filmowca mieszkającego w Moskwie, proszącego CĘKALSKIEGO o przekazanie dokumentu swojemu bratu, Jerzemu mieszkającemu w Londynie. Pyta też o losy Mieczysława BIBROWSKIEGO, Tadeusza Perla i Marji Różyckiej. Cękałski myśli o wyjeździe do Hollywood, a potem z powrotem do Polski. Waha się przed powrotem. Jakie filmy będzie mógł robić? Tymczasem musi się rozwieść, bo chce się ponownie ożenić. W styczniu 1947 wraca do Polski. Będzie montował swój kolorowy reportaż o Ameryce. Krystyna jest z nim. Łódź jest piękna.

zobacz także WOJENNE LISTY & DOKUMENTY

zobacz także Derek DE MARNEY

zobacz także FILM – POLSKI ODDZIAŁ FILMU

zobacz także FILM – CALLING MR SMITH

zobacz także LISTY, FT + ST, 1947-1972

zobacz także Peter MAYER

46 West 74th, New York 23

c/o Film Polski, Łódź⁹

Jak widzimy w powyższym cytacie, imponujący jest również system odsyłaczy, który wiąże jedno hasła z innymi, wraz z adnotacjami na temat konkretnych stron katalogu, gdzie można przeczytać więcej na tematy poruszone w bieżącym hasle. Na podobnej zasadzie hipertekstu redaktorzy niejednokrotnie kierują odbiorcę do źródeł zewnętrznych, jak chociażby do Archiwum Jasi Reichardt¹⁰.

⁹ *The Themerson Archive Catalogue*, 3-vol. set, t. I, s. 72.

¹⁰ Por. chociażby hasło na temat korespondencji Themersonów z Teresą Żarnower.

Opis główny haseł katalogu Reichardt i Wadleya jest więc krótkim streszczeniem zawartości teczki. Biografowie jednak niejednokrotnie rozszerzyli informacje zawarte w dokumentach, wytłumaczyli zależności, które łączyły Franciszkę i Stefana z poszczególnymi osobami, albo wzbogacili wiedzę odbiorcy o dodatkowe konteksty. Mogli przekazać te informacje nie tylko dzięki bliskim relacjom z awangardystami, ale także w wyniku poszukiwań przeprowadzonych po ich śmierci. Zaobserwować to można na podstawie meta-dokumentów, które ukazują proces konstruowania katalogu, jak chociażby z wiadomości wymienianych przez Reichardt z Hanną Segal, włączonych przez kuratorkę do archiwum.

PRASA O GABERBOCCHUS PRESS

1952 recenzja *Króla Ubu*, wspominająca o *Wooff Wooff* i *This Room Before Sunrise*

1952 Bernard Gheerbrandt, *L'Effort Typographique*, *Art d'Aujourd'hui*, série 3, no. 3/4, Paryż, luty–marzec 1952, ss. 14-21

1954 *nonpareil*, *'At random...'*, *Printing World*, 16 kwietnia 1954, s. 459

1954 *'Purely Personal'*, Cherwell, Oksford, 16 lutego 1954 [...]

1980 Doeschka Meijsing, *'Kindere van Intellectuality en Nonsense – Over de Gaberbocchus Press van het echtpaar Themerson'*, *Vrij Nederland*, 18 października 1980, ss. 8-10

1980 Magnus HEDLUND, *'Motroten'*, *Dagens Nyheter*, 24 listopada 1980 (wspomnienia, tłumaczenie)

1980 Magnus HEDLUND (wspomnienia), tłumaczenie artykułu opublikowanego w *Dagens Nyheter*, 24 listopada 1980

PO ŚMIERCI FT & ST

1993 *The Themersons & Gaberbocchus Press – an Experiment in Publishing, 1948-1979*, katalog wystawy. Monica J. Strauss, *Wprowadzenie* – MJS Books & Graphics, Nowy Jork, październik 1993-styczeń 1994, ss. 5-7

zobacz POKAZY & WYDARZENIA PO 1988 [...]

2006 Jasia REICHARDT, *'Gaberbochus Publishers'*, Parenthesis 12, listopad 2006, ss. 35-36

2006 N Rathna Ramanathan, *English little presses, book design and production*, PhD thesis, The University of Reading, Department of Typography & Graphic Communication, październik 2006 [nie ma w archiwum].¹¹

Jak widzimy, w powyższym haśle redaktorzy katalogu zdecydowali się na kontynuowanie praktyki kolekcjonowania wycinków, którą zapoczątkowali Themersonowie. Efektem tych działań są informacje na temat recepcji sztuki awangardystów z okresu między 1952 a 2006 rokiem, których nie znajdziemy gdzie indziej. Co istotne, wszystkie materiały metaarchiwalne (wycinki prasowe, wydruki maili, skany z książek) zostały przez krytyków sztuki włączone do katalogu na takich samych prawach co przedmioty pozostawione przez artystów w ich domu, a także opisane obszernie w publikacji dzieła sztuki, które znajdują się nie w archiwum, lecz w muzeach i galeriach sztuki.

Dlatego w tym wypadku pracy biografów nie należy postrzegać jako wykorzystywania źródeł, ukazywanie własnych interpretacji przeszłości – eksponują oni materiały, z których możemy wyciągać dalsze wnioski, zachęcani przez faktograficzne wskazówki autorów. Celem publikacji było opowiedzenie o samej spuściźnie¹², napisanie biografii rzeczy¹³; archiwalia nie stanowią tu przypisu do życia¹⁴, wręcz odwrotnie – biografia powstaje na marginesie źródeł.

¹¹ *The Themerson Archive Catalogue*, 3-vol. set, t. III, s. 171-173.

¹² H. Renders, B. De Haan *Introduction*, s. 217.

¹³ I. Kopytoff *Biografia rzeczy jako sposób interpretowania roli i znaczenia dziedzictwa*, w: *Z rzeką w tle. Biografia Śluzy Katedralnej/Framed by the River. The Biography of the Cathedral Lock*, red. M. Kępski, Centrum Turystyki Kulturowej TRAKT, Poznań 2015.

¹⁴ Warto w tym kontekście wymienić inne prace podejmujące temat biografii artystów: S. Themerson *Selected Prose*, ed. J. I. Mars, *Expressis Verbis*, Marum 2010, s. 67-68, 80, czy film dokumentalny *Stefan + Franciszka* w reżyserii Tomasza Pobóg-Malinowskiego. Obie realizacje w interesujący sposób przesuwają granice konwencji w przedstawianiu biografii Themersonów (książka Marsa jest formą pisania biografii poprzez tworzenie setek przypisów do utworów Themersona, natomiast film Pobóg-Malinowskiego niekonwencjonalnie wykorzystuje możliwości montażu). Wartościowe tematycznie, choć klasyczne w formie, są także wspomnienia na temat artystów (por. np. prace Kazimierza Askanasa, Ewy Kraskowskiej, Jasi Reichardt

Bibliografia jako biografia

Nazywając katalog eksperymentalną biografią, zwracam uwagę na niekonwencjonalność wydania, warto jednak zaznaczyć, że działania Reichardt i Wadleya w pewnym sensie stanowią powrót do tradycji biografistyki sprzed XX wieku – z czasów, kiedy członkowie rodziny przyjmowali na siebie obowiązek przedstawienia dokonań bliskich, zwykle po ich śmierci¹⁵. Katalog zaczęto tworzyć rok po śmierci awangardystów – Franciszka Themerson była ciotką Jasi Reichardt i opiekowała się nią wraz z mężem od 1946 roku do uzyskania przez Reichardt pełnoletniości, Wadley z kolei był wieloletnim partnerem redaktorki *Themerson Archive*.

Praca nad przygotowaniem katalogu – przy jednoczesnym opracowywaniu materiałów przed sprzedażą – trwała blisko trzy dekady (1989-2020). Wiemy, że zarówno w tworzeniu archiwum, jak i w przygotowaniu monumentalnej publikacji (tysiąc stron) brało udział wielu znajomych oraz sympatyków artystów. Autorzy wydania wymieniają w sumie kilkadziesiąt osób, które na różnych etapach i na rozmaite sposoby włączały się do pracy nad zbiorami. W nocie edytorskiej odnajdujemy informacje, że choć Reichardt i Wadley byli edytorami, nie oni jedni tworzyli hasła.

Wieloletnie prace zaczęły się od przeniesienia pudeł z przedmiotami należącymi do Themersonów z ich ostatniego domu (28 Warrington Crescent) do innej części Londynu (12 Belsize Park Gardens), gdzie mieszkali Reichardt i Wadley. Pięć lat po śmierci artystów kopie niewielkiej części dokumentów zostały umieszczone w bibliotece Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Natomiast we wspomnianym 2015 roku, po odrzuceniu innych rozwiązań, Reichardt, jako spadkobierczyni praw majątkowych do dorobku awangardystów, przekazała całość zbiorów pod opiekę Biblioteki Narodowej w Warszawie. W tym czasie został również przekazany katalog w formie roboczej, to znaczy w segregatorach mieszczących notatki sporządzone cyfrowo w programie do edycji tekstu i wydrukowane bez edycji graficznej. Publikacja Reichardt i Wadleya została wydana pięć lat później, a jej treść tylko nieznacznie odbiega od tego, co znalazło się w segregatorach. Segregatory zostały podzielone na osiem części (1-3: korespondencja

czy Nicka Wadleya) oraz filmy dokumentalne (*Themerson & Themerson* reż. Wiktoria Szymańska czy *Stefan Themerson i język*, reż. Erik van Zuylen). Natomiast książkę *Themersonowie. Szkice biograficzne* Adrianny Prodeus wolę nazywać zbiorem niepozbowionych błędów notatek niż dopracowaną historią życia awangardystów.

15 H. Lee *Biography: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford 2009, s. 22.

i dokumenty, 4: Gaberbocchus Press, 5: Gaberbocchus Common Room, 6-8: praca i życie Themersonów), a wersję opublikowaną scalono w trzech tomach, które skomponowano następująco: vol. 1: *Letters and documents*, vol. 2: *The Themersons*, vol. 3: *Gaberbocchus*.

Nie tylko funkcja, lecz również forma publikacji, bogato i znakomicie ilustrowanej, ponownie pokazują nam różnicę pomiędzy katalogiem biblioteki a edycją Reichardt i Wadleya, którzy – jak na kuratorów sztuki przystało – wykorzystali projekt graficzny oraz umieszczone w nim faksymile jako dopełnienie przekazu semantycznego¹⁶. Pierwszy tom to uporządkowany alfabetycznie spis (w przeważającej mierze korespondencji awangardystów z lat 1940-1988), który liczy czterysta siedemdziesiąt dwie strony i stanowi najobszerniejszą ze wszystkich części. Drugi tom zawiera trzy części w całości poświęcone indywidualnej pracy awangardystów. Ostatni natomiast obejmuje tematykę związaną z wydawnictwem małżeństwa i stworzonej przez nich świetlicy Common Room. Publikacja jest więc przeredagowaną wersją segregatorów, efektem porządkowania zbiorów i prac kuratorskich¹⁷.

Jak twierdzi Julia Novak w swoich teoretycznych rozważaniach na temat eksperymentów *life-writing*, warto zwrócić uwagę na dwa główne modele tego typu piśmiennictwa. Zdaniem badaczki niekonwencjonalna reprezentacja czyjegoś (lub własnego) życia w różnych formach (auto)biograficznych prowadzi do świadomego przekraczania reguł gatunkowych w celu autobiograficznym albo właśnie przeciwko niemu¹⁸. Inaczej mówiąc, wybór strategii eksperymentalnych w piśmiennictwie osobistym albo rozszerza możliwości opowiedzenia o czyichś (lub swoich) losach, albo w sposób prowokacyjny neguje sens takiego działania.

W tym świetle trzeba przyznać, że intrygujący jest sposób, w jaki autorzy publikacji jako biografowie i kuratorzy empatyzowali z myślą Themersona, godząc się z faktem, że tylko wyliczenie oraz spis dokonań może stanowić ciekawą opowieść o życiu. Nawiązuję do wypowiedzi na temat pisania biografii, w której awangardysta zachęcał do zawieszenia wszelkich wysiłków:

16 Projekt graficzny przygotował Pedro Cid Proença.

17 O kuratorstwie tego archiwum pisałam szerzej w: *Kuratorstwo archiwum? Przypadek Themersonów*, „Śląskie Studia Polonistyczne” 2022 nr 1.

18 J. Novak *Experiments in Life-Writing*, w: *Experiments in Life-Writing. Intersections of Auto/Biography and Fiction*, ed. L. Boldrini, J. Novak, Springer, New York 2017, s. 3.

„Bibliografia to moja biografia, reszta jest nieważna”¹⁹. Eksperymentowanie z formą katalogu z pewnością rozszerzyło możliwości tego, co warto powiedzieć o Themersonach, jednak pozwoliło również na zanegowanie konwencji biografii, a tym samym gestu tworzenia linearnej historii życia. Sytuując się w funkcji kuratorów, autorzy jedynie wyliczyli i opisali poszczególne przedmioty, robiąc to z poszanowaniem wytyczonych przez artystę granic oraz budzącą podziw skrupulatnością.

Abstract

Honorata Sroka

UNIVERSITY OF WARSAW

Empathy of Curators and Biographers

Review: *Themerson Archive*, eds. Jasia Reichardt, Nick Wadley, The MIT Press, Cambridge, London 2020.

Keywords

Themersons, archive, catalog, bibliography, biography

19 Cytuję za: M. Sady *Z archiwum Stefana Themersona*, „Kresy. Kwartalnik Literacki” 2002 nr 49, s. 223.